

Regionale arbeidsmarktinformatie in Nederland¹

Het weekblad 'The Economist' (1991) heeft aan een panel van statistici gevraagd om een rangorde in de kwaliteit van statistieken van landen aan te geven. Drie criteria speelden hierbij een rol: het bereik en betrouwbaarheid van de gegevens; de gebruikte methoden en de integriteit én objectiviteit. Zoals tabel 1 laat zien kwam Nederland op de vierde plaats terecht. Op zichzelf een redelijk resultaat. De rangorde is echter wel gebaseerd op velerlei soorten statistieken. In deze bijdrage wordt een nadere verbijzondering gegeven in de richting van regionale arbeidsmarktgegevens. Hierbij gaat het echter niet om de kwaliteit van de Nederlandse gegevens ten opzichte van het buitenland, maar waar men welke gegevens kan krijgen.

Een steeds terugkerend probleem voor zowel beleid als onderzoek vormt de beschikbaarheid van goede en consistente data op regionaal niveau. Zeker voor de regionaal-economische modellering van de arbeidsmarkt is deze beschikbaarheid aan data van groot belang. Voorzover er wel ruwe data voorhanden zijn, is betrekkelijk weinig gedaan om het gemis aan betrouwbare gegevens door een verdere bewerking te verhelpen. Er is een grote discrepantie tussen wat in beginsel technisch mogelijk is en wat er in feite gebeurt. Technisch zijn de mogelijkheden gegevens te registreren, op te slaan, toegankelijk te maken en te verwerken en bewerken enorm toegenomen, maar het gebruik dat van die mogelijkheden wordt gemaakt, loopt sterk uiteen. Als gevolg van de data-explosie zijn in de afgelopen 15 jaar op vele plaatsen ad-hoc verzamelingen ontstaan, met overlap, slechte administratie en moeilijke toegankelijkheid, zelfs voor onderzoekers binnen dezelfde organisatie (Datacommissie 1989). Hier komen we problemen tegen als sterke verbrokkeling, het gebrek aan overzicht en toegankelijkheid. In deze bijdrage wordt eerst kort ingegaan welke statistieken kunnen worden gebruikt als men de positie van regio's in internationaal verband wil

schetsen. Daarna gaat de bijdrage in op de structuur en ontwikkeling van de regionale arbeidsmarktstatistiek binnen Nederland en het institutioneel kader daarvan.²

De internationale positie van de regio

Gegevens over de situatie en ontwikkeling van de regionale arbeidsmarkt in Nederland in vergelijking met andere landen en regio's worden vooral door een viertal organisaties geleverd. Het gaat hier om de International Labour Office (ILO), de Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), de US Bureau of Labor Statistics en het Statistisch Bureau van de Europese Gemeenschap (Eurostat). Vooral deze laatste is voor de regionale statistiek van Nederland van belang. Eurostat voert enerzijds aanpassingen uit op aanwezige nationale arbeidsstatistieken met als doel de vergelijkbaarheid te verhogen. Anderzijds initieert zij ook de verzameling van internationale vergelijkbare gegevens in elk land van de EG. De belangrijkste publikaties van Eurostat zijn in tabel 2 vermeld. Van diverse in deze tabel genoemde statistieken zijn verhandelingen over de gebruikte methoden en definities voorhanden. Inlichtingen over deze gegevens zijn te verkrijgen bij Eurostat in Luxemburg. Belangrijk is het om bij de interpretatie van deze internationale statistieken steeds voor ogen te houden dat vergelijkbaarheid een betrekkelijk begrip is. Zo blijken bij-

* Dr. L. van der Laan is werkzaam bij het Economisch-Geografisch Instituut, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Tabel 1 Rangorde van de kwaliteit van overheidsstatistieken in tien OECD-landen

1 Canada	6 Duitsland
2 Australië	7 Verenigde Staten
3 Zweden	8 Japan
4 Nederland	9 Groot-Brittannië
5 Frankrijk	10 Italië

Bron: The Economist 1991; 7 september, p.84.

Tabel 2 Eurostat Arbeidsmarktbronnen

<i>Bron</i>	<i>Frequentie</i>	<i>Opmerkingen</i>
- Labour Force Survey (LFS)	jaarlijks	- voor 1983 vergelijkbaarheid moeilijk; vanaf 1983 volgens ILO-standaard.
- Employment and Unemployment	jaarlijks	- zie LFS - tevens vacature en stakingsgegevens
- Demographic Statistics	jaarlijks	- veel grafieken - ook prognoses
- Earnings, Industry and Services	halfjaarlijks	- omvat ook arbeidskosten
- Unemployment bulletin	maandelijks	- verschaft ook commentaar
- Rapid Reports: Population and Social Conditions	maandelijks	- behandelt telkens een specifiek aspect
- SYSDM-bulletin	periodiek	- verschaft naast statistische gegevens ook per land informatie over de belangrijkste statistieken, periodieken en publikaties.
- Regions: Statistical Yearbook	jaarlijks	- regionale verbijzondering voorgaande statistieken, 3 niveaus (1990): 64 regio's Europese Gemeenschap (RCE; NUTS I niveau) 167 basis administratieve regio's (UAB; NUTS II niveau) 823 onderverdeling UAB (SUAB; NUTS III niveau)

Bron: SYSDM (1991).

voorbeeld de diverse nationale variabelen uit de EG-Labour Force Survey weliswaar op zichzelf vergelijkbaar te zijn, doch de onderliggende vraagstelling kan per land sterk verschillen (zie ook: Van Bastelaer 1991). Daar Eurostat onderdeel uitmaakt van de EG-instellingen zijn algemene inlichtingen ook te krijgen bij het EG-voorlichtingsbureau te Den Haag. Een bijzonderheid is nog dat in officiële zin de bibliotheek van de Erasmus Universiteit te Rotterdam is

aangewezen als steunpunt Nederland voor Eurostat. In de praktijk blijkt deze constructie echter maar in geringe mate aan het gestelde doel te beantwoorden.

Regionale arbeidsmarktinformatie in Nederland

In tabel 3 wordt aangegeven in welke regionale statistiek men informatie over een bepaald onderwerp kan vinden. De tabel beperkt zich

Tabel 3 Overzicht van de regionale arbeidsmarktstatistieken

Statistiek	EBB	WBO	SWP JWL	LISA	ERBO/WPE/ VB	ISVA	VE	RUBS	REJ	OVG
Regio*	GEM	GEM	GEM	WIJK	KvK- district Postcode	GEM	GAB		CORP	GEM.
Beroepsbevolking										
woongemeente	x	x		x		x		x		x
geslacht	x	x	x	x		x		x		x
leeftijd	x	x	x	x		x		x		x
nationaliteit	x	x				x		x		x
burgerlijke staat	x	x				x				x
arbeidspositie	x					x		x		
opleiding	x	x				x	x	x		x
Werkkring										
bedrijfscode	x		x	x	x	x	x	x	x	
beroep	x					x	x	x		
arbeidsduur	x		x	x	x	x	x	x		
tijdelijkheid	x					x				
werklocatie	x	x	x	x	x	x				
positie	x	x				x		x		x
bedrijfsgrootte			x	x				x		
loon/inkomen		x	x			x		x	x	x
Forensisme	x	x		x		x				x
Vacatures							x			

* Het laagst mogelijk niveau is aangegeven; dit betekent niet dat de gegevens ook op dat niveau beschikbaar zijn (zie de toelichting bij de statistieken).

tot de statistieken waarin algemene kerngegevens voor de arbeidsmarkt zijn opgenomen. Dit betekent dat gegevens zoals bijvoorbeeld over de regionale onderwijsdeelname of het uitzendwezen, hoewel wel van belang, hier niet zijn opgenomen. Voorts dient opgemerkt te worden dat de inhoudelijke definiering per statistiek kan verschillen. Ook kan de regionale detaillering sterk variëren. In de tabel is steeds het laagst mogelijke regionaal detailleringsniveau aangegeven. Dit betekent niet dat gegevens ook direct op dat niveau beschikbaar of statistisch relevant zijn. Veelal zijn op basis van beveiligingseisen en statistische overwegingen alleen geaggregeerde gegevens beschikbaar. Daarom wordt ook uitdrukkelijk verwezen naar de toelichting bij de diverse statistieken. Hierna wordt kort op de in tabel 3 genoemde statistieken ingegaan.

Enquête Beroepsbevolking (EBB)

De EBB is een doorlopende maandelijksse enquête waarmee het CBS in 1987 is begonnen.

De statistiek bouwt voort op de Arbeidskrachtentelling (AKT) die door het CBS tweejaarlijks in de periode 1973-1985 werd gehouden. De EBB genereert niet alleen, zoals bij de AKT, informatie over variabelen die niet bij bedrijven kunnen worden waargenomen, maar is daarnaast ook voor wat betreft de waarneming van de werkgelegenheid aanvullend. Zo worden in de EBB in vergelijking veel personen met een kleine baan aangetroffen. In bedrijfsenquêtes wordt dit type werkgelegenheid vaak niet meegerekend. In totaal wordt in de EBB op jaarbasis zo'n 1,1% van de bevolking ondervraagd. Drie categorieën van gegevens worden verzameld. Een eerste categorie betreft enquêtetech-nische gegevens over het *adres en het interview*. Een tweede categorie van gegevens die worden verzameld betreft *demografische kenmerken* van alle leden van het huishouden, zoals geslacht, geboortedatum, burgerlijke staat, nationaliteit, geboorteland en positie in het huishouden. De betrokken vragen zijn identiek aan die welke in

andere persoons- en gezinsenquêtes van het CBS worden gesteld, zodat de uitkomsten met elkaar te vergelijken zijn. De derde categorie betreft de eigenlijke doelvariabelen van de EBB: gegevens ter beschrijving van personen naar hun *functioneren op de arbeidsmarkt*; vragen daarover worden alleen gesteld aan personen van 15 jaar of ouder. De vragen hebben onder andere betrekking op de maatschappelijke categorie waartoe men zich vooral rekent (werkzaam, scholier, dienstplichtig, gepensioneerd, enzovoort), het al dan niet werkzaam zijn, de positie in de werkring, het zoeken naar werk, de gevolgde opleiding, het ingeschreven zijn bij een arbeidsbureau en het ontvangen van een uitkering, het beroep, bedrijfsklasse, arbeidsduur, etcetera (EBB 1990, p.23). Het gaat echter niet alleen om gegevens over de omvang en de samenstelling van de beroepsbevolking, doch ook om stromen in en uit de beroepsbevolking. Stroomgegevens worden samengesteld aan de hand van retrospectieve vragen over bijvoorbeeld de arbeidspositie in de afgelopen twaalf maanden. Momenteel zijn jaargemiddelden gepubliceerd van vele variabelen met een beperkte regionale detaillering. Ten aanzien van de jaargemiddelden is het tijdstip van publikatie, vergeleken met eerdere verslagjaren, vervroegd. De sterk geautomatiseerde werkwijze leidt tot een kortere produktietijd. De regionale detaillering is steeds meer vergroot; een aantal gegevens wordt op COROP-niveau gepubliceerd met de vier grootste steden apart. Recentelijk zijn per gemeente voor enige variabelen gemiddelden over de jaren 1988 tot en met 1990 gepubliceerd. Uit oogpunt van onder meer betrouwbaarheid is het niet mogelijk om gemeenten met minder dan 10.000 inwoners apart op te nemen. Deze gemeenten zijn daarom samengevoegd. Van de 702 gemeenten (1989) zijn 400 afzonderlijk gehandhaafd. De overige zijn in 100 clusters variërend van twee tot vijf gemeenten samengevoegd.

Woningbehoefteonderzoek (WBO)

Het CBS voert eens in de vier jaar een onderzoek uit naar de vroegere, huidige en gewenste huisvestingssituatie van huishoudens. In totaal worden vragen gesteld aan ongeveer 75.000 personen. Hoewel het onderzoek gericht is op de huisvestingsproblematiek en ook niet direct is gericht op de *beroepsbevolking*, zijn in aanleg

wel gegevens met een directe relevantie voor de arbeidsmarkt opgenomen. Het betreft hier informatie over kenmerken van personen en huishoudens (aard, nationaliteit, verhuisgedrag, opleiding, werksituatie, pendel, inkomen). Al deze gegevens zijn echter niet gedetailleerd beschikbaar. Teneinde te voldoen aan verschillende beveiligingseisen worden door het CBS diverse maatregelen genomen. Het betreft hier samenvoeging van minder vaak voorkomende respondenten (bijvoorbeeld met zeer hoge inkomens); weglating van gegevens in het bestand met de mogelijkheid om bij het CBS zelf de relevante gegevens 'uit te draaien' (bijvoorbeeld nationaliteit) en totale weglating (bijvoorbeeld werkgemeente).

Statistiek Werkzame Personen (SWP), Jaarlijks onderzoek naar Werkgelegenheid en Lonen (JWL)

Tot 1991 was de SWP al één van de belangrijkste statistieken met betrekking tot de werkgelegenheid van gemeenten. Na deze datum is de SWP uitgebreid met enige financiële aspecten van de werkgelegenheid zoals lonen en sociale lasten. Voorheen werden deze sepeeraat door het Jaarlijks Loononderzoek verzameld. De combinatie van werkgelegenheids- en loonaspecten heeft geleid tot de JWL. Het JWL is gebaseerd op steekproefgegevens afkomstig van ondernemingen, instellingen en vrije beroepsbeoefenaars met personeel in loondienst. Hierbij gaat het om de aantallen bezette banen van werknemers. Over zelfstandigen en hun meewerkende gezinsleden is geen informatie opgenomen. Daarvoor kan men in aanleg bij de AKT/EBB terecht. Ingang bij de JWL is de vestigingslocatie. Het gaat dus voor wat de werknemers betreft om de werkgemeente.

Landelijke Informatie Systeem Arbeidsorganisaties (LISA)

In het LISA zijn gegevens opgenomen over vestigingen en werkzame personen. In 1982 is door het Ministerie van Sociale Zaken het initiatief voor deze statistiek genomen. Gegevens worden verzameld door zelfstandige regionale partners zoals bijvoorbeeld provincies, gemeenten, GAB's en soms Kamers van Koophandel. LISA is in aanleg een zeer geschikte bron voor regionaal onderzoek. Belangrijke positieve punten zijn de registratie van *alle* werkzame personen

en het integrale karakter van de telling. Tevens biedt LISA door de regionale gedetailleerdheid van de informatie veel mogelijkheden. Vrij recent heeft het Ministerie echter besloten om de subsidiëring van het LISA-project te beëindigen. Een en ander betekent dat vermoedelijk na 1992 het LISA in nationaal dekkende zin niet meer functioneert. Wel zullen in sommige regio's LISA nog worden voortgezet in de vorm van een regionaal systeem (RISA). Gevaar bij deze ontwikkeling zijn dan wel vanzelfsprekend het uiteen gaan lopen van de enquêtes waarop het LISA zich baseert en het optreden van regionale 'witte vlekken'.

Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling (ERBO), Werkzame Personen Enquête (WPE), Vestigingenbestand (VB)

Deze enquêtes worden gehouden door de gezamenlijke Kamers van Koophandel en Fabrieken. De ERBO geeft informatie over de werkgelegenheid uitgesplitst naar sector, bedrijfspgroep en grootteklasse werkzame personen. Het gaat om de in het Handelsregister geregistreerde vestigingen. Dit impliceert dat de overheidssector, een deel van de landbouw en zelfstandige beroepsbeoefenaren niet in de telling zijn opgenomen. De ERBO en ook de hierna te noemen WPE zijn nationaal dekkend samengebracht bij de NV Databank. Per regio kunnen gegevens worden verkregen bij de afzonderlijke Kamer van Koophandel.

Meer gedetailleerd naar bedrijfspgroep is de WPE. Doel van deze enquête is het actueel houden van de Handelsregistergegevens. Elk jaar worden alle bedrijven met 5 of meer werkzame personen benaderd. Dit geldt ook voor de groep ondernemingen met nevenvestigingen en alle bedrijven met een onbekend aantal werkzame personen. Bedrijven met minder dan 5 werkzame personen worden eens in de drie jaar geënquêteerd.

Bij de NV Databank zijn ook gegevens uit het Vestigingenbestand te krijgen. Hierin zijn gegevens over alle bedrijven die inschrijvingsplichtig zijn bij een Kamer van Koophandel opgeslagen. Niet alle bedrijven hebben echter de plicht zich in te schrijven bij de Kamer van Koophandel. Zo hebben veel bedrijven die een genootschap vormen die plicht niet. Dit heeft vooral invloed op de accountants- en rechtskundige bedrijfspgroepen, die dan ook onvolledig

zijn opgenomen in het bestand. Uiteraard zijn ook overheidsbedrijven niet inschrijvingsplichtig (zie uitvoeriger Louter & Van der Knaap 1989).

Informatie Systeem voor Vraag en Aanbod (ISVA)

Het ISVA had tot voor kort betrekking op de bij de arbeidsbureaus ingeschreven werkzoekenden. De gegevens werden op de arbeidsbureaus ingevoerd en verstuurd naar het Rijks Computer Centrum waarin de gegevens van alle arbeidsbureaus centraal werden opgeslagen. Momenteel wordt het ISVA ondergebracht in de Primaire en Gemeenschappelijke Informatiesystemen (PGI). Invoering van de PGI gaat gepaard met ontmanteling van het ISVA, maar het centraal overgebleven deel wordt nog dagelijks gevoed vanuit de PGI. Vanuit het PGI wordt gewerkt aan een Gemeenschappelijk Informatie Systeem (GIS). Belangrijke inhoudelijke verandering ten opzichte van ISVA is dat ook de vraagzijde van de arbeidsmarkt daadwerkelijk in het systeem wordt opgenomen. De PGI dient de efficiëntie van arbeidsbureaus te verhogen.

Een bijzonder aspect van de PGI is de Functie Inhoud Typering. Voor de arbeidsvoorziening is het beroep steeds een dominante statistische ingang geweest. De Arbvo Beroepen Indeling (ARBI), zoals die in het ISVA werd gebruikt stoelt echter meer op een langdurige beroepkundige traditie dan op de bemiddelingspraktijk. De vergaande detaillering van de ARBI werd als onevenwichtig gezien en voor velerlei interpretatie vatbaar. Het is bovendien zeer moeilijk werkzoekenden of vacatures af te meten aan het criterium 'beroep'. In het kader van de PGI is dan ook een systeem ontwikkeld dat de mogelijkheid biedt om vacatures en ingeschrevenen te typeren in termen van taken. De ingang 'beroep' als zodanig wordt hiermee verlaten. Beroep of functie kunnen weliswaar vertrekpunt vormen bij het typeren van een werkzoekende of een vacature, maar er is geen consistent systeem van elkaar uitsluitende beroeps- of functie-omschrijvingen (Arbeidsbureau 1991). Een andere verandering is dat de Arbvo Opleidingsindeling in de PGI plaats heeft moeten maken voor een benadering die meer recht doet aan cursussen en aan specifiek lokale informatie. Wat is gebleven is een indeling in zes niveaus van opleidingen. De PGI maakt gebruik van lokale en landelijke tabellen. Het ligt in de

bedoeling dat die landelijke gegevens zullen worden gebruikt om geaggregeerde informatie aan te maken. In de toekomst is de mogelijkheid voorzien om gegevens tussen arbeidsbureaus uit te wisselen, zodat uniformiteit van de gegevens wenselijk is. Het ontbreken van eenduidigheid levert nu al moeilijkheden op voor de aanmaak van algemene statistische informatie. Cijfers van verschillende geledingen van de Arbeidsvoorzieningsorganisatie blijken moeilijk vergelijkbaar. Om daar verandering in te brengen is de Werkgroep Vaststellen Landelijke Gegevensdefinities ingesteld. Medewerkers van diverse disciplines op centraal niveau doen daarin het nodige voorwerk, dat vervolgens wordt voorgelegd aan deskundigen uit de regio. Het gaat daarbij onder meer om omschrijving van de vraagstelling, definiëring van de gebruikte begrippen, vertaling van het begrip en de definities in termen van tabelinhoud en relaties tussen bestanden.

Samenvattend kan worden geconstateerd dat de PGI zich vooral richt op de bemiddeling en voor de algemene en regionaal statistische beleidsanalyse minder bruikbaar is. Beter voor dit doel is het in ontwikkeling zijnde Gemeenschappelijk Informatie Systeem (GIS). Dit systeem zal de informatievoorziening gaan regelen voor de Arbeidsvoorzieningsorganisatie als geheel. Het Centraal Bestuur, de in het CBA vertegenwoordigde partners, de regionale besturen en diverse externe instanties zullen de voornaamste toekomstige gebruikers zijn van het GIS. Er zal, in onderlinge samenhang, over gegevens kunnen worden beschikt uit werkgevers- en werkzoekendenbestanden, vacature- en maatregelenbestanden. Bij het GIS gaat het om koppeling van informatie uit:

- PGI-bestanden van de arbeidsbureaus;
- bestanden van de centra voor vakopleiding (ICA);
- bestanden uit het zogenaamde financiële managementsysteem (FIMA).

Statistische informatie, in de zin van voorgeprogrammeerde gegevensstructuren die periodiek worden opgeleverd, zal naar aard en omvang nog moeten worden ontwikkeld.

Aanvankelijk achtte men alleen de informatiefunctie relevant. Selectie van een beperkt aantal gegevens zou dan voldoende zijn geweest. Inmiddels is de wens naar voren gekomen om het GIS ook een archiveringsfunctie te laten vervul-

len. Dat impliceert invoer en opslag van vrijwel alle niet specifiek lokale informatie in een – uiteindelijk historisch – bestand van grote omvang. Eerst na realisering van werkzoekendeninformatie in het GIS zal de database naar verwachting kunnen worden uitgebreid met de overige PGI-modulen en de bestanden van de vakopleidingscentra en het financieel systeem. Per januari 1993 zal het bestand werkzoekendeninformatie operationeel worden. Degenen die gebruik willen maken van het GIS dienen zich in eerste instantie te richten tot een RBA of het CBA.

Vacature-enquête (VE)

Sinds 1976 wordt de VE-enquête jaarlijks door het CBS bij particuliere bedrijven en instellingen gehouden. Dit betekent dus dat bijvoorbeeld overheidsinstellingen niet meedoen. Bij deze buiten het terrein van onderzoek vallende bedrijven en instellingen waren ca. 760.000 van de 4,4 miljoen werknemers in dienst. Uit de ondernemingen, etc. in het Algemeen Bedrijfsregister van het CBS wordt een steekproef getrokken. Deze is gestratificeerd naar grootteklasse en economische activiteit. De steekproeffracties variëren tussen de waarden 1 op 40 en 1 op 1. In 1991 bedroeg de 95%-betrouwbaarheidsmarge voor het totale aantal vacatures 4%. Bij cijfers voor afzonderlijke bedrijfstakken, beroeps-groepen, regio's en dergelijke, zijn de relatieve marges uiteraard groter. Bij het trekken van conclusies uit de gegevens moet men dus vooral letten op markante verschillen. Vóór oktober 1980 werd gevraagd naar knelpunten die zich bij de werving van personeel voordeden. Daarna is de vraagstelling echter niet meer gericht op de zogenaamde probleemvacatures, maar op alle vacatures. Wèl is nog een vraag toegevoegd of men de opgegeven vacatures als moeilijk vervulbaar beschouwd, zodat althans een indicatie kan worden verkregen van knelpunten in de vervulling van de vraag naar arbeidskrachten. De wijziging in de opzet van de vacature enquête in 1980 heeft als consequentie dat de gegevens voor en na deze periode niet goed met elkaar zijn te vergelijken.

Registratie van de Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS)

RUBS is gericht op schoolverlaters (zie uitvoeriger: De Grip 1991). Diverse aspecten van hun

aansluiting op de arbeidsmarkt worden belicht: de relatieve omvang van de werkloosheid, het beroep en bedrijf, de wijze waarop men aan een baan is gekomen, de beloning, de eventuele aanvullende scholing die men volgt en de zogenaamde 'kwalitatieve aansluitingsproblemen'. De RUBS-enquête is qua definiëring en classificatie te vergelijken met de EBB en andere CBS-statistieken en de ERBO-enquête. Voorgesteld is om de RUBS-enquête op permanente basis te organiseren in de vorm van een integrale enquëtering of een roterend panel van scholen. Een dergelijke opzet zou het mogelijk maken op een zeer laag aggregatieniveau van opleidingen een integraal beeld te krijgen van de kwalitatieve en kwantitatieve aansluiting tussen opleiding en werk in de diverse RBA-regio's. Zowel binnen het Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening (CBA) als het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen wordt momenteel nagegaan of een dergelijke grootschalige schoolverlaters-enquête in ons land zou kunnen worden gerealiseerd. Onder verantwoordelijkheid van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) te Maastricht en met medewerking van het Nationaal Servicebureau Schoolverlatersinformatie en de Contactcentra Onderwijs-Arbeid is hiertoe in 1992 een landelijk representatieve rompenquête uitgevoerd. Een verdere regionale detaillering is afhankelijk van het belang dat de RBA's hieraan hechten.

Uitgaande van het basis-provinciaal niveau kan bij additionele financiering de steekproef in een specifieke regio worden vergroot. Dit kan selectief, bijvoorbeeld gericht op een bepaald schooltype, plaatsvinden. Op dit moment doen zeer veel RBA's al mee aan deze regionale verdieping. Een en ander heeft echter nog geen structureel karakter.

Regionaal Economische Jaarcijfers (REJ)

De REJ zijn geregionaliseerde gegevens van de Nationale Rekeningen. Ze worden door het CBS gepubliceerd. De verdeling over de regio's vindt met behulp van meerdere statistieken plaats. Het betreft onder meer de algemene industriestatistiek, produktiestatistieken en het onderzoek naar werkgelegenheid en lonen, voorheen de statistiek werkzame personen. Naast dat in de REJ gegevens zijn opgenomen over de toegevoegde waarde, export en productie is

hierin eveneens informatie opgenomen over lonen, sociale lasten en het arbeidsvolume. De mate van sectorale desaggregatie kan per gebied verschillen. Dit is afhankelijk van de beveiligingsisen die door het CBS worden gehanteerd.

Onderzoek Verplaatsingsgedrag (OVG)

Het OVG is gericht op 'het bepalen van het verplaatsingsgedrag van de Nederlandse bevolking naar herkomst en bestemming, tijdstip waarop het vervoer plaatsvindt, gebruikte vervoermiddelen en motieven voor de verplaatsingen. Tevens richt het OVG zich op de verklarende factoren voor een bepaald verplaatsingspatroon en de keuze der vervoermiddelen' (OVG 1990). Het OVG baseert zich op een aselecte gestratificeerde steekproef uit de Nederlandse bevolking. Per jaar worden ongeveer 14.500 huishoudens geënquêteerd. De enquête vindt plaats bij huishoudens en gebeurt gedeeltelijk telefonisch en gedeeltelijk schriftelijk. Er worden gegevens verzameld over de grootte en samenstelling van een huishouden. Van alle personen van 12 jaar of ouder binnen een huishouden worden gegevens verzameld over beroep, onderwijs, inkomen enz. Tevens wordt deze personen verzocht alle verplaatsingen, die zij op één bepaalde dag maken, te registreren.

Ontwikkelingen: betere onderlinge afstemming

De regionale arbeidsmarktstatistiek is steeds in ontwikkeling en gaat in de richting van een grotere onderlinge afstemming van de statistieken. Hoewel enige van deze ontwikkelingen hiervoor al ter sprake kwamen, richt de aandacht zich hierna op enkele speerpunten, namelijk de ontwikkeling van Arbeidsrekeningen, de arbeidsmarkt situatie analyse (AMSA), het modulair informaticysysteem (MIS) en het ROA-informaticysysteem onderwijs-arbeidsmarkt. Tevens wordt op verschillende manieren en in samenhang met de verbeterde afstemming, de toegankelijkheid verhoogd (zie volgende paragraaf). Dit laatste gebeurt door verdere automatisering, standaardisering en organisatorische veranderingen.

Arbeidsrekeningen

De grootste dataverschaffer van Nederland, het CBS, tracht enerzijds tot grotere samenhang tus-

sen de arbeidsmarktstatistiek te komen en anderzijds deze gegevens in nauwere samenhang te brengen met andere stelsels van statistieken zoals de Sociaal Economische en de Sociaal-Demografische Rekeningen (Huigen, Van de Stadt & Zeelenberg 1988; Gorter & Wang 1990). De onderlinge afstemming binnen de arbeidsstatistiek wordt verbeterd door een meer uniform gebruik van begrippen en indelingen, door een combinatie van waarnemingen en door een beter gebruik van al bestaande informatie (Verhage 1989). Een en ander zal uiteindelijk dienen te leiden tot een basissysteem van arbeidsstatistiek waarin alle beschikbare bronnen tot een samenhangend geheel zijn bewerkt (CBS Meerjarenprogramma 1990). Dit basissysteem beoogt de samenhangende beschrijving van de werkelijk ingezette betaalde arbeid, de onvervulde effectieve vraag naar en het onbenutte effectieve aanbod van betaalde arbeid, alsmede van de feitelijke prijs en kosten van arbeid en van het inkomen uit arbeid. Het basissysteem beperkt zich tot betaalde arbeid. Het heeft dus geen betrekking op huishoudelijk werk, doe-het-zelf activiteiten, vrijwilligerswerk, en dergelijke. In het basissysteem zijn drie invalshoeken onderscheiden: arbeid als element van het productieproces; arbeid als goed op een markt en arbeid als sociaal verschijnsel. De informatie over arbeid is afkomstig uit vele verschillende CBS-statistieken. Dit betekent dat zelfs met een sterke mate van coördinatie voor veel belangrijke variabelen meer dan één raming blijft bestaan. Daarom is de aanwezigheid van een integratiekader van groot belang. Dit kader, de Arbeidsrekeningen, is inmiddels ontwikkeld. In de Arbeidsrekeningen worden onderverdelingen aangebracht naar demografische en sociale kenmerken. Tevens worden geïntegreerde gegevens over de beroepsbevolking als geheel, volgens één definitie, samengesteld. Tenslotte zullen voor enkele grootheden op geaggregeerd niveau stroomcijfers (bijvoorbeeld: het aantal personen dat in een jaar toetreedt tot de beroepsbevolking of juist verlaat) worden gepubliceerd. Gestreefd wordt met name naar evenwichtigheid in de arbeidsstatistiek betreffende de frequentie van de waarneming, regionale detaillering en dimensie van de variabelen. Voor wat betreft de ruimtelijke dimensie gaat men er vanuit dat landelijke gegevens gedetailleerder zijn dan regionale. De mate waarin dit het geval

is hangt af van de variabiliteit in de ruimte van de betrokken verschijnselen en van de mate waarin sprake is van gescheiden regionale deelmarkten. Op dit moment bestaan er nog geen concrete plannen voor de regionalisering van de arbeidsrekeningen.

Arbeidsmarkt situatie-analyse (AMSA)

Een andere poging van een betere onderlinge afstemming van diverse regionale statistieken is de arbeidsmarkt situatie-analyse (AMSA). AMSA komt voort uit een initiatief van de Stichting Fonds Opleiding en Ontwikkeling van (potentiële) uitzendkrachten (O&O-Fonds) van START. De afdeling Sociaal-Geografisch en Bestuurskundig Onderzoek (SGB) van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten hebben samen met de B&A-groep de eerste aanzet uitgewerkt. AMSA krijgt de vorm van een handboek en is bedoeld als leidraad voor analyse van de regionale/lokale arbeidsmarkt en kan door bestuurders en beleidmakers worden gebruikt om in hun regio het beschikbare (arbeidsmarkt) beleidsinstrumentarium zo optimaal mogelijk in te zetten (AMSA 1992). In een aantal stappen wordt in het handboek uiteengezet welke activiteiten moeten worden ondernomen om de arbeidsmarktsituatie-analyse uit te voeren. Het hele proces van AMSA wordt in een modulaire structuur beschreven. Deze opzet is gekozen om de toekomstige gebruiker in staat te stellen op gestructureerde wijze AMSA toe te passen. In stap 1 geeft AMSA aan welke indicatoren de ingrediënten zijn van een arbeidsmarktmonitor voor de regio. De tweede stap is het in kaart brengen van de indicatoren in termen van gegevens(soorten) en gegevensbronnen. In een derde fase worden de gegevens vertaald naar het beleid en wordt een overzicht van knelpunten op de regionale arbeidsmarkt gegeven. De vierde stap inventariseert de arbeidsmarktmaatregelen en -voorzieningen en wordt beoordeeld of het beschikbare beleidsinstrumentarium toereikend is om de problemen op te lossen. De vijfde en laatste stap betreft tenslotte het ontwikkelen van beleidsaanbevelingen en -scenario's.

Op dit moment is AMSA nog niet operationeel doch bevindt het zich in een eerste fase van ontwikkeling. In een tweede fase wordt AMSA toegepast in enige regio's. Hiermee wordt het instrument in de praktijk getoetst en verder ver-

vindt. AMSA tracht aldus een antwoord te vinden op de volgende vragen (AMSA 1992, p.25):

- 'Wat is de huidige situatie en wat zijn de te verwachten ontwikkelingen op de regionale arbeidsmarkt op het gebied van vraag en aanbod?
- Wat zijn de knelpunten tussen vraag en aanbod, zoals deze tot uiting komen in de openstaande vraag en het openstaande aanbod?
- Door welke (beleids)actoren en op welke wijze worden in de regio de vastgestelde knelpunten tussen vraag en aanbod bestreden?
- Wat zijn de (beleids- en uitvoerende) actoren op het gebied van bemiddeling, scholing en voorlichting en wat is hun werkwijze?
- Welke factoren kunnen door het beleid worden beïnvloed en welke niet?'

In tegenstelling tot de ontwikkelingen bij het CBS waar de gegevens zelf worden geïntegreerd, gaat het er bij AMSA om de gebruiker de weg te wijzen waar specifieke gegevens te vinden zijn. In deze zin is AMSA meer op te vatten als een handleiding op welke wijze de arbeidsmarkt in een regio in kaart kan worden gebracht, dan als een gegevensbron op zichzelf. Wel draagt AMSA bij tot een betere afstemming en toegankelijkheid van de bestaande, veelal zeer verspreid aanwezige statistieken. Belangrijk is dan echter wel dat AMSA zich voortdurend parallel ontwikkelt aan de snelle ontwikkelingen in de statistieken zelf.

Modulair Informatiesysteem (MIS)

Verwant aan AMSA is het modulair informatiesysteem (MIS) die is ontwikkeld door het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek (NIPO), het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (EIM) en het Bureau voor Economische Argumentatie (BvEA). Met MIS kunnen actuele arbeidsmarktgegevens ten behoeve van de beleidsplanning worden verkregen en kan het gevoerde beleid op zijn effectiviteit worden beoordeeld. Het informatiesysteem heeft een opbouw in modules. Startpunt vormt de module '*regionale omgeving*'. Er wordt een globaal beeld van de sociaal-economische structuur van de regio geschetst. Dit globale beeld kan ook gebruikt worden bij het op maat snijden van de overige modules en kan rekening houden met specifieke kenmerken van de regio. Informatie over de omgeving wordt verzameld door middel van literatuurstudie, gesprekken met sleutelpersonen in

een specifieke regio en verwerking van bestaande gegevens zoals de ERBO-enquête of LISA. In drie *vraag*modules wordt de werkgelegenheidsstructuur van het RBA-gebied in kaart gebracht. Naast de basiskenmerken van de vraag, wordt specifiek aandacht besteed aan de toekomstige vraag en de scholingsinspanningen van bedrijven. Gegevens worden vooral verkregen door telefonische interviews. Vier *aanbod*modules beschrijven het regionaal aanbod. Naast de basiskenmerken van het aanbod wordt aandacht besteed aan schoolverlaters en personen die van baan (willen) wisselen. Speciale aandacht wordt besteed aan doelgroepen op de arbeidsmarkt, zoals allochtonen en herintredende vrouwen. Informatie over het regionale aanbod is gebaseerd op (telefonische) interviews met in de regio select gekozen personen uit de doelgroep. Tevens worden de bestanden van de Arbeidsbureau, de GSD en de GMD geanalyseerd. Een afzonderlijke module gaat in op de *marktpositie* van de Arbeidsbureaus op de regionale bemiddelingsmarkt. Ook bij deze module spelen telefonische enquêtes een belangrijke rol. Tevens is er kwalitatief onderzoek naar de activiteiten van de verschillende intermediairs. Tenslotte richt een afsluitende module zich op de beleidsevaluatie en -adviesing. In dit module wordt de informatie, zoals die in de eerste modules is verzameld, vergeleken en in onderlinge samenhang geanalyseerd. De invalshoek is hierbij het opsporen van knelpunten op de regionale arbeidsmarkt in de komende periode. De gesignaleerde knelpunten zijn de input voor het regionale beleidsplan voor het komende jaar. Dit plan geeft de regionale prioriteiten aan op het terrein van vacaturevervulling, bemiddeling, scholing en andere door de Arbeidsbureaus gehanteerde instrumenten. De informatie voor deze afsluitende module is afkomstig uit de (kwalitatieve) analyse van enquête-materiaal, desk-research en gesprekken met Arbeidsbureaus. Het MIS is tot nu toe op enige RBA's toegepast. Het MIS wordt alleen geactiveerd op verzoek van een klant en is in die zin, bijvoorbeeld vanwege de kosten, niet direct vergelijkbaar met algemeen toegankelijke informatie bestanden. Het MIS is een produkt dat door de klant kan worden aangeschaft. Vanuit deze startpositie kan het ook aan de wensen van de klant worden aangepast. De samenstelling per module en het geheel kan wisselen afhankelijk van de vraag.

ROA-Information-System on education and employment

Als laatste te bespreken speerpunt in de verbetering van de onderlinge afstemming van regionale arbeidsmarktgegevens kan genoemd worden het Information-System on education and employment van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) te Maastricht. Gegevens uit dit systeem zijn opgenomen in het door het Landelijk Dienstverlenend Centrum voor studie- en beroepskeuzevoorlichting (LDC) op CD-ROM uitgebrachte I See! Deze bevat naast arbeidsmarktinformatie veel feitelijke informatie over circa 1.500 beroepen en 18.000 opleidingen. Het ROA verschaft sinds 1987 vanuit het ontwikkelde informatiesysteem onderwijs-arbeidsmarkt informatie over de actuele en toekomstige situatie met betrekking tot de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. De eind 1991 gereed gekomen versie van dit informatiesysteem bevat gegevens over 93 beroepsklassen en 49 opleidingstypen, verdeeld over verschillende dimensies. Het betreft hier leeftijd, geslacht, sector, arbeidsduur en het al dan niet zelfstandig een beroep uitoefenen. De gegevens van het informatiesysteem kunnen worden opgesplitst in actuele data, arbeidsmarktindicatoren en middellange-termijn prognoses. Met behulp van de actuele data wordt informatie verschaft over de (huidige) structuur van de werkgelegenheid en de recente ontwikkelingen daarin. De arbeidsmarktindicatoren kunnen worden gezien als 'risico-factoren' van een bepaalde opleidings- of beroepskeuze. De arbeidsmarktprognoses moeten inzicht verschaffen in de verwachte situatie op de arbeidsmarkt waarmee degenen die momenteel een keuze maken over de te volgen (vervolg)opleiding na het afronden van hun opleiding worden geconfronteerd. Recentelijk is onderzocht of, indien wenselijk, het ROA-informatiesysteem kan worden geregionaliseerd (Berendsen et al. 1992). Voor enkele variabelen is het belang van regio-specifieke informatie waarschijnlijk gering. Daarnaast speelt vanzelfsprekend ook de statistische betrouwbaarheid van de te presenteren gegevens een rol. Behalve de selectie van variabelen moet ook worden nagegaan of het wenselijk is de arbeidsmarktinformatie voor alle onderscheiden beroepsklassen en opleidingstypen op regionaal niveau te verzamelen. Daar veel hoger opgeleiden zich in meerdere

regio's aanbieden, is er voor deze groep geen sprake van een regionale arbeidsmarkt. Tenslotte moet worden gekeken op welk schaalniveau het informatiesysteem dient te worden geregionaliseerd. Voor de actuele data en de arbeidsmarktindicatoren zal de keuze van het regionaal niveau vooral afhangen van de beschikbaarheid en de betrouwbaarheid van de gegevens. Uit verschillende overwegingen komt naar voren dat het alleen voor enkele variabelen van het ROA-informatiesysteem onderwijs-arbeidsmarkt zowel mogelijk als relevant is deze op provinciaal dan wel RBA-niveau te presenteren. Ten eerste is het belangrijk gegevens te verschaffen over de sectorale werkgelegenheidsopbouw in de diverse regio's. Ten tweede levert ook het aantal werkenden en percentage werkenden van de totale werkgelegenheid per beroepsklasse en per opleidingstype belangrijke regionale arbeidsmarkt-informatie op. Ten derde kan de werkloosheid per opleidingstype op regionaal niveau worden weergegeven. Tot slot is het zinvol om een indicatie te geven van de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid naar regio. Voor wat de prognoses betreft is de conclusie dat het mogelijk is provinciale arbeidsmarktprognoses op te stellen voor de beroepsklassen en opleidingstypen met tenminste 5000 werkenden. In de toekomst zal gepoogd worden deze ondergrens te verleggen naar 2000. Het blijkt dat kleine verschillen in de samenstelling van de werkzame bevolking naar sector, beroep, opleiding en leeftijd, in combinatie met de verschillen in de arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters, inderdaad kunnen leiden tot relevante regionale verschillen in de te verwachten arbeidsmarktsituatie. Een verdergaande detaillering naar RBA-niveau is mogelijk. Daarbij moet er wel rekening mee worden gehouden dat de betrouwbaarheid van de prognose-uitkomsten kleiner zal zijn.

Samenvattend kan ROA-I SEE! vooral diegenen die geïnteresseerd zijn in regionale scholingsopleidingsaspecten, waardevolle informatie aandragen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het hierbij momenteel voor wat de prognoses betreft voor een belangrijk deel nog gaat om geregionaliseerde 'top-down' gegevens. Echte regionale 'bottom-up'-informatie ontbreekt vooralsnog. Wel wordt aan deze laatste te prefereren aanpak gedacht. Men wil hierbij gebruik maken van arbeidsmarktgegevens van

de provinciale overheden, de RBA's en Kamers van Koophandel. Ook aan de grootschalige schoolverlatersenquête RUBS (Registratie van de Uitstroom en de Bestemming van Schoolverlaters) wordt gedacht.

Ontwikkelingen: Verhoging van de toegankelijkheid

Naast de integratie is ook de verbetering van de toegankelijkheid van de beschikbare statistieken een belangrijk speerpunt in de efficiëntieverhoging. Alle hiervoor genoemde initiatieven streven deze verbeteringen van de doelmatigheid na. De hierna volgende discussie spitst zich echter toe op de ontwikkelingen bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Hiervoor zijn, naast de hier beschikbare ruimte, meerdere argumenten aan te dragen. De eerste hiervan is dat het CBS nog steeds, in het kader van de arbeidsmarkt, het meest breed georiënteerd geheel van gegevens verschaft. In het hiervoor besproken overzicht van regionale arbeidsstatistieken (tabel 3) komen zes van de tien statistieken voor rekening van het CBS. Voor de andere hier besproken vormen van geïntegreerde statistiek verschaft het CBS bovendien grote delen van het basismateriaal. Hiernaast zijn de gegevens van het CBS voor de gemiddelde gebruiker de eerste en meest toegankelijke bron. Dit is met name gebaseerd op het gegeven dat het CBS een publieke taak opgedragen heeft gekregen. Gemeenschapsmiddelen vormen dan ook het belangrijkste deel van de CBS-inkomsten. Het te zamen voorkomen van de genoemde eigenschappen vormt de belangrijkste reden om de aandacht hierna op het CBS te richten. Verbeteringen in de doelmatigheid wordt door het CBS op drie wijzen nagestreefd: automatisering, standaardisering en organisatorische verbeteringen. Nogmaals zij benadrukt dat dit geen exclusieve eigenschappen van het CBS zijn. Automatisering wordt algemeen nagestreefd. Wat dit betreft kan bijvoorbeeld de op CD-ROM uitgebrachte I-See! informatie worden genoemd. Ook standaardisering wordt, blijkens bijvoorbeeld de AMSA en MIS-initiatieven, sterk nagestreefd. Een en ander houdt vrijwel altijd eveneens een organisatorische aanpassing in.

Automatisering

Zoals beschreven zijn regionale gegevens van

het CBS over arbeid en lonen afkomstig uit een betrekkelijk groot aantal afzonderlijke statistieken. Dit heeft als bezwaar dat het geheel van regionale gegevens betrekkelijk moeilijk toegankelijk is. Daarom is door het CBS besloten om alle regionale gegevens op het terrein van arbeid en lonen bijeen te brengen in een jaarlijkse publikatie. Deze publikatie heeft de naam Regionale Gegevens over Arbeid (RGA). Deze is ook op diskette beschikbaar. Het tabellarisch gedeelte van deze publikatie opent met gegevens voor Nederland als geheel die kunnen dienen als referentiemateriaal voor de uitkomsten per regio. In de RGA zijn gegevens opgenomen van provincies, COROP-gebieden en gemeenten. Met ingang van 1991 zijn gegevens opgenomen van de werkgebieden van de RBA's. Naarmate de drie indelingen kleinere regio's betreffen is het aantal gegevens beperkter en is de detaillering minder vergaand. Per gemeente is echter slechts één gegeven opgenomen, te weten het aantal banen naar bedrijfstak. Dit geldt niet voor de vier grootste steden waarvoor dezelfde tabellen zijn opgenomen als voor de COROP-gebieden. In het tabellarisch deel van deze publikatie worden de tabellen van de provincies, de COROP-gebieden en de vier grootste gemeenten voorafgegaan door een samenvattend overzicht met kerngegevens. De RGA maakt gebruik van verschillende statistieken, zoals de Statistiek werkzame personen (SWP); het Jaarlijks onderzoek naar de verdiende lonen; de Vacature enquête (VE); en de Statistiek werkstakingen. Ook de Enquête beroepsbevolking (EBB) speelt een rol. Hiernaast zijn nog gegevens opgenomen uit de Statistieken van de werkloosheidswet (WW), en arbeidsongeschiktheid (WAO/AAW); de Statistiek vakbeweging en de Statistiek grensarbeid.

Gebruiksvriendelijker dan de RGA is het CBS Statistisch Bestand Nederlandse Gemeenten (SBG). De ingang van dit bestand is de gemeente. Via een menugestuurd programma kunnen per gemeente of aggregaties daarvan gegevens over de arbeidsmarkt opgevraagd worden. Het SBG is echter niet specifiek arbeidsmarkt gericht. Er zijn ook gegevens opgenomen over bijvoorbeeld het milieu, cultuur, politiek en over de bevolking. Vele soorten uitvoerbestandsvormen zijn mogelijk en voor nadere bewerking geschikt te maken. Het gaat hier bijvoorbeeld om spreadsheets of SPSS-bestanden. Daar de in-

gang de gemeente is, is de hoeveelheid gegevens over arbeid echter zeer beperkt. Vele arbeidsmarktstatistieken zijn immers gebaseerd op steekproeven. Vaak is niet de gemeente het steekproefkader en als dit wel het geval is belemmeren beveiligingsoverwegingen publicatie. In het SBG zijn vooralsnog alleen voor 1988 en 1989 gegevens opgenomen over de omvang en samenstelling van arbeidskrachten in de land- en tuinbouw (Landbouwtellingen) en voor 1988 het aantal banen van werknemers afkomstig uit de Statistiek Werkzame Personen (SWP). Wenselijk zou zijn om over soortgelijke, gebruiksvriendelijke doch meer uitgebreide statistieken op een hoger, RBA of COROP niveau te kunnen beschikken.

Standaardisering

Het CBS tracht naast de op een grotere gebruiksvriendelijkheid gerichte aanlevering van geautomatiseerde bestanden ook de doelmatigheid te verhogen door grotere standaardisering. Dit geldt zowel voor publicatie- als voor microbestanden. Publicatiebestanden zijn gemakkelijk toegankelijke bestanden waarin door middel van statistisch-technische maatregelen identificatie van respondenten is uitgesloten. Het gaat eigenlijk om statistische jaarboeken in geautomatiseerde vorm. De hiervoor genoemde RGA kan als voorbeeld dienen. Dit soort bestanden is bijzonder geschikt als men op eenvoudige wijze een algemeen overzicht over een bepaalde regionale arbeidsmarkt wenst. Voor nader onderzoek zijn deze echter minder geschikt en heeft men microbestanden nodig. Deze zijn gevoeliger voor 'disclosure', dat wil zeggen de ongewenste onthulling van gegevens van de geïdentificeerde. Het CBS streeft naar de levering van 8 tot 10 microbestanden in standaardvorm, zoals het Sociaal Economisch Panel (SEP), het Woningbehoefte Onderzoek (WBO), de Enquête Beroepsbevolking (EBB), Onderzoek verplaatsingsgedrag (OVG), Bodemstatistiek, Budgetonderzoek, Gezondheidsenquête, Integrale personeelstelling beroepsonderwijs, Leefsituatie onderzoek en bestanden met onderwijsgegevens. De 'standaardvorm' veronderstelt enerzijds een voldoende 'informatiegehalte' (vooral detaillering) om met één versie zoveel mogelijk te kunnen beantwoorden aan de totale vraag van de kant van de onderzoekers, en anderzijds een voldoende beveiliging tegen het 'onthullingsrisi-

co'. De CBS-benadering wordt vooral gekenmerkt door het streven naar standaardisatie van bestanden gebaseerd op absolute anonimiteit. Door het CBS zijn criteria ontwikkeld en maatregelen opgesteld om de kans op (re-)identificatie van een record in een databestand vrijwel uit te sluiten. Identificatie is immers, aldus het CBS, een noodzakelijke voorwaarde voor disclosure. De criteria, de maatregelen en de statistische argumentatie zijn vastgelegd in een aantal, deels interne publicaties van het CBS. Grof weergegeven is de wijze van werken als volgt: indien de kans op een unieke combinatie van sleutelkenmerken (die tot identificatie kunnen leiden) boven gekozen grenswaarden liggen worden er maatregelen genomen ter onderdrukking van die unieke combinatie. Dit kan op diverse manieren; een aantal wordt daadwerkelijk door het CBS gebruikt. Men kan daarbij denken aan het her-coderen van specifieke informatie tot 'onbekend', het samenvoegen van waarden (categoricën) van variabelen, c.q. het weglaten van 'digits'. Gegeven de doelstelling van uitsluiting van het risico van re-identificatie zijn de CBS-maatregelen zeer zeker adequaat vanuit de optiek van privacy-bescherming. Een nadeel is echter dat er informatieverlies kan optreden (zie uitvoeriger voor deze problematiek: Van der Laan & Senders 1992).

Organisatie

Vele onderzoekers kennen het probleem: het verkrijgen van geschikte gegevens is veelal een zeer slopende bezigheid. Het kost veel tijd, geduld, inspanning en geld. Er gloort voor sommigen echter enige hoop. Onder voorzitterschap van de directeur van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), is in 1990 op verzoek van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen een 'Werkgroep Statistisch Agentschap' gevormd, waarin naast NWO ook de KNAW, het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, het ministerie van Economische Zaken, het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Vereniging van Onderzoeksinstituten en enkele vertegenwoordigers uit de maatschappij-wetenschappen zitting hebben genomen. De werkgroep heeft de voorbereidingen ter hand genomen voor de oprichting van een *agentschap voor statistische databestanden* (ASD). In globale zin kan de doelstelling van het agentschap omschreven worden als 'het

faciliteren van het gebruik van daarvoor in aanmerking komende databestanden voor maatschappijwetenschappelijk onderzoek in de ruime zin van het woord'. Het agentschap dient een bemiddelende functie te vervullen. Een tweetal taakgebieden kunnen worden onderscheiden:

- *Beleidsontwikkeling*

dit taakgebied betreft het tot stand brengen van maatregelen om tot een betere afstemming van gebruikers en databestanden te komen;

- *Dienstverlening*

hierbij gaat het om het verrichten van concrete werkzaamheden bij de bemiddeling tussen vraag en aanbod.

De activiteiten van de 'Werkgroep Statistisch Agentschap' hebben ertoe geleid dat in 1992 een *pilot-project* is gestart dat op korte termijn en op verantwoorde wijze inzicht moet geven in de manier waarop een statistisch agentschap zou moeten functioneren. Van belang is dat de bereidheid van het CBS om aan deze pilot-exercitie mee te werken aanwezig is. Dit is ingegeven door de wens van het CBS om in de toekomst niet telkens opnieuw bestanden te moeten aanmaken voor de individuele behoeften van onderzoekers. Door het CBS wordt daarbij in het vooruitzicht gesteld dat de beschikbaarstelling van 'standaardbestanden' onder een voor wetenschappelijk onderzoek geldende 'standaardregeling' zou kunnen geschieden. Bijzondere wensen zouden in de toekomst nog slechts in bijzondere gevallen en tegen bijzondere voorwaarden (ook in financieel opzicht) vervuld kunnen worden. De bereidheid van het CBS om oplossingen te onderzoeken om uit de impasse van de afgelopen jaren te geraken creëert een gunstige situatie voor de toekomst.

Het 'Vorbereidingsproject Statistisch Agentschap' heeft twee doelstellingen, te weten: het tot stand brengen van twee goed ontsloten databestanden en het inventariseren van de relevante omgeving van het agentschap, waaronder de inventarisatie van de datawensen van (potentiële) gebruikers en het opzetten van een onderzoekersnetwerk. Doel van het eerste is om zo concreet mogelijk ervaring op te doen met de problemen die leveranciers en gebruikers ervaren met de beschikbaarstelling van databestanden. Daardoor zal een goed inzicht verkregen kunnen worden in die (beveiligings- en computer-)technische, juridische, financiële en organi-

satorische omstandigheden die van invloed zijn op de beschikbaarheid van databestanden voor wetenschappelijk onderzoek. In het pilot-onderzoek zal dus systematisch en zo volledig mogelijk moeten worden beschreven welke situaties worden aangetroffen, welke oplossingen realiseerbaar zijn en welke stappen eventueel gezet moeten worden om tot een werkbaar agentschap te komen. In het voorbereidingsproject wordt gestreefd twee actuele databestanden van verschillende leveranciers beschikbaar te stellen, zodat er ook inzicht ontstaat in vergelijkbaarheid van situaties. Voor dit doel zijn gekozen: a) het databestand 'enquête beroepsbevolking' (EBB) van het CBS;

b) een databestand - het school- en loopbaanonderzoek - afkomstig uit gegevens van het 'telepanel-onderzoek' van prof.dr. W.E. Saris van de Universiteit van Amsterdam.

Voor regionaal arbeidsmarktonderzoek is vooral de hiervoor reeds besproken EBB van belang. Belangrijkste vraagpunt is hierbij het niveau van detaillering zowel in inhoudelijke als in regionale zin. Dit niveau is afhankelijk van het onthullingsrisico, dat wil zeggen de kans op spontane herkenning door de onderzoeker. De CBS-benadering wordt gekenmerkt door het streven naar een zodanige standaardisatie van bestanden dat individuele respondenten, volgens een aan diverse statistische regels te toetsen waarschijnlijkheid, niet traceerbaar zijn. De criteria hiervoor, de maatregelen en de statistische argumentatie zijn vastgelegd in een aantal, deels interne publikaties van het CBS.

Het CBS maakt onderscheid tussen variabelen die direct of indirect tot herkenning van respondenten kunnen leiden en overige variabelen. Direct identificerende variabelen als naam, adres en telefoonnummer komen nooit in een microbestand voor. Het CBS onderscheidt drie soorten indirect identificerende variabelen:

- meest identificerende variabelen: woon-, werk-, of opleidingsregio;
- meer identificerende variabelen: geslacht, etniciteit, geboorteland, nationaliteit;
- identificerende variabelen: variabelen die betrekking hebben op een kenmerk van een persoon dat aan niet-huishoudleden, zoals burens, kennissen, familie, relaties en collega's bekend kan zijn. Tot deze variabelen worden gerekend beroep, opleiding, bedrijf, leeftijd, burgerlijke

staat en huishoudsamenstelling. Een meer of meest identificerende variabele is ook een identificerende variabele.

In de beveiligingsregels wordt gekeken naar zeldzame waarden of waardencombinaties van identificerende variabelen. Een waarde of waardencombinatie is zeldzaam als die betrekking heeft op een gering aantal personen in de populatie (100 personen of minder). De overige variabelen spelen geen rol in de beveiligingsregels. Microbestanden dienen aan elk van de volgende vier regels te voldoen:

- directe identificatoren komen niet voor. Hieronder verstaat het CBS variabelen die herleidbaar zijn tot individuele natuurlijke personen, zoals naam of adres;

- in een record mag geen waardencombinatie voorkomen die zeldzaam is in de populatie. Hierbij worden waardencombinaties bekeken op kruisingen van variabelen van het type: meest indentificerend x meer identificerend x identificerend;

- het maximale detailleringniveau voor beroep, bedrijf en opleiding wordt bepaald door de meest gedetailleerde aanduiding voor woonwerk- of opleidingsregio;

- elke regio dient tenminste 10.000 inwoners in de populatie te omvatten.

Voor wat de microbestanden betreft is de wijze van werken van het CBS als volgt: indien de kans op een unieke combinatie van sleutelkenmerken (die tot identificatie kunnen leiden) boven gekozen grenswaarden liggen, worden er maatregelen genomen ter onderdrukking van die unieke combinatie. Dit kan op diverse manieren. Men kan daarbij denken aan het hercoderen van specifieke informatie tot 'onbekend', het samenvoegen van waarden (categorieën) van variabelen, c.q. het weglaten van 'digits'. Daar de verdeling van de respondenten over de regio's verre van gelijkmatig is, is daar waar variabelen in belangrijke mate beveiligd moeten worden, over het algemeen sprake van een sterke samenhang met de regio: hoe kleiner de regio qua omvang hoe eerder een zeldzame combinatie wordt aangetroffen. Beveiligingsmaatregelen hebben daarom relatief vaak betrekking op respondenten woonachtig in kleinere gebieden. Indien dit beveiligingsregime wordt toegepast op de verkrijgbaarheid van regionale arbeidsmarktgegevens dan moet ten eerste worden geconstateerd dat levering van

een regionaal-standaardbestand op het niveau van 10.000 inwoners-gebieden door de toepassing van de CBS-beveiligingsregels nauwelijks haalbaar te noemen is. Zelfs ten aanzien van de 1-digit variabelen opleiding, bedrijf (werken), en beroep (werkenden) moeten concessies worden gedaan in de vorm van samenvoeging van categorieën of op onbekend zetten van scores. Ook de andere geanalyseerde identificerende variabelen (leeftijd, aantal kinderen in het gezin, positie hoofdbaan, uitkeringstype, belangrijkste activiteit en duur werkloosheid) moeten veelal sterk beveiligd worden. De variant waarbij RBA-aanduiding als regio-variabele in het bestand wordt opgenomen, te zamen met geslacht als meer-identificerende variabele levert voor wat betreft de bestudeerde identificerende variabelen alleen met betrekking tot bedrijf en beroep noemenswaardige aantallen zeldzame waardencombinaties op. Beroep en bedrijf bij de werkenden leiden in 2-digitvorm tot ruim 2% zeldzame waardencombinaties (minder dan 1% tot circa 10% per combinatie van RBA x geslacht). Laatste beroep en laatste bedrijf (niet-werkenden) leiden globaal tot ongeveer 15% zeldzame waardencombinaties.

Van belang is vanzelfsprekend hoe zich dit verhoudt tot de *wensen van mogelijke gebruikers*. In het voorbereidingsproject zijn deze dan ook geïnventariseerd. Niet onverwacht verschillen deze wensen met de mate van detaillering van variabelen die volgens het beschreven beveiligingsregime tot stand zijn gekomen. Een en ander spitst zich toe op de regionale indeling (meest identificerende variabele) en de sectorale-, beroeps- en onderwijsindeling (identificerende variabelen). Voor wat de regionale variabelen betreft wordt door respondenten met verschillende disciplinaire achtergronden aangedrongen op het kunnen beschikken over regionaal gedetailleerde basisgegevens. Meerdere noemen hier het gemeentelijk, COROP- of RBA niveau als essentieel. Van belang is in deze context dat er eveneens moeilijk een onderscheid te maken valt tussen enerzijds 'regionale' onderzoekers en anderzijds 'inhoudelijke' onderzoekers. Belangrijk hierbij is dat deze regionale wensen niet zozeer worden ingegeven door 'maximaliseringsgedrag' (het zoveel mogelijk willen hebben), doch raken aan, hun inziens, essentiële onderzoeksvragen. Samenhangend hiermee wordt gewezen op de noodzaak tot re-

Tabel 4 Een vergelijking tussen gebruikerswensen en mogelijkheden volgens het CBS-beveiligingsregime

<i>Variabele</i>	<i>Gebruikers (merendeel)</i>	<i>CBS-beveiliging</i>
Regio	- gemeente - RBA, etc.	- niet - RBA (haalbaar met enige inhoudelijke gevolgen)
Beroepscode	- 2 à 3 digit niveau	- 2-digit niveau (RBA bestand) of 3-digit niveau (nationaal bestand); etnische groepen: 2-digit niveau met beperkingen
Bedrijfscode	- 2 à 3 digit niveau	- 2 digit niveau (RBA-bestand) of 3-digit niveau (nationaal bestand); etnische groepen: 2-digit niveau met beperkingen
Opleidingsniveau	- 2 à 3 digit niveau	- 2 digit niveau (RBA-bestand) of 3-digit niveau (nationaal bestand); etnische groepen: 2-digit niveau met beperkingen

gionale flexibiliteit van de analyses. De gewenste toename van de beleidsrelevantie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek vormt voor dit argument een belangrijk inspiratiebron.

De gewenste detaillering van inhoudelijke variabelen als beroep, onderwijscategorie en bedrijfsklassen wordt door vrijwel alle respondenten gevoeld. Voor wat het beroep, de bedrijfsklasse en het onderwijsniveau betreft wensen de gebruikers veelal gegevens minstens op het 2-digit niveau. Meerdere onderzoekers wensen ook de opname van stroomgegevens. Bedoeld wordt hiermee gegevens over de positie die een respondent op een vroeger tijdstip (t-1) innam. Door gebruik van dit soort gegevens verkrijgt men inzicht in de wijze waarop verschillende segmenten (bijvoorbeeld bedrijfs- of grootteklassen) met elkaar samenhangen. De mate van gewenste detaillering hangt vanzelfsprekend nauw samen met de aard en gerichtheid van de onderzoeksgroep in kwestie. Doch ook hier is een gezamenlijke tendens aan te treffen. Kernargument voor de gewenste detaillering is het maatwerk begrip. Aangegeven wordt dat té lang de arbeidsmarkt als homogeen is gezien. Steeds meer komt men tot het inzicht dat er min of meer structurele scheidingen tussen arbeidsmarktgroepen bestaan. Deze heterogeniteit, zoals langs lijnen van geslacht of etniciteit, vormt steeds meer het aangrijpingspunt voor, al dan niet door het beleid geïnspireerd, onderzoek. Dat voor meerdere respondenten deze argumenten boven het maximaliseringsgedrag uitstijgen komt ook naar voren in het feit dat velen

aangeven nu reeds actief bezig te zijn om zelf of in overleg met anderen de verzameling van gegevens op deze voor hen cruciale aandachtsvelden ter hand te nemen. Een en ander sluit overigens aan bij de hiervoor reeds geconstateerde ontwikkelingen in de (regionale) arbeidsmarktstatistiek. Een nadere vergelijking tussen gebruikerswensen en CBS-mogelijkheden laat zien dat voor wat het regionaal niveau betreft er een aanzienlijke kloof zit tussen het gewenste gemeente(groeps)niveau en de mogelijkheden die het gehanteerde beveiligingsregime biedt, te weten RBA-niveau met gemodificeerde variabelen (zie tabel 4). Op dit laatstgenoemde niveau doen zich echter ook in inhoudelijke zin discrepanties voor tussen wens en mogelijkheid. Tabel 4 vat dit kort samen. Geconstateerd moet worden dat in inhoudelijke zin het gehanteerde beveiligingsregime onbevredigende resultaten oplevert vanuit wetenschappelijk perspectief. Dit wordt nog versterkt indien de wensen vanuit zowel inhoudelijk als regionaal oogpunt, welke volgens de gebruikers niet te scheiden zijn, met elkaar worden gecombineerd.

Samenvatting en vooruitzichten

In deze bijdrage is aangegeven op welke wijze de 'modale' arbeidsmarktonderzoeker zijn of haar weg kan vinden in het woud van statistieken over de regionale arbeidsmarkt. De aandacht concentreerde zich hierbij op de beschikbare internationale en nationale statistieken met een regionale ingang. Expliciet is ook ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen in de struc-

tuur in de regionale arbeidsmarktstatistiek in Nederland.

Een onderzoeker kan uit verschillende arbeidsmarktbronnen putten om de internationale positie van een regio te schetsen. Vooral de statistieken van de Europese Gemeenschap (Eurostat) zijn van belang. Goed toegankelijk en vooral relevant zijn het gratis SYSDM-bulletin en het regionaal statistisch jaarboek. Het in directe zin contact leggen met Eurostat is het meest doeltreffend. De wel aanwezige gedeconcentreerde steunpunten blijken niet geheel aan hun doel te beantwoorden.

De regionale arbeidsmarktstatistiek in Nederland is sterk versnipperd en daardoor zeer ondoorzichtig. Statistieken omvatten steeds maar een beperkt deel van de relevante informatie. De onderlinge vergelijkbaarheid en ook in de tijd vanwege definitie-verschillen vaak moeizaam. Daarnaast zijn de statistieken over een groot aantal instanties verspreid. De onderzoeker heeft dan ook alleen de keus om zeer nauwgezet vanuit een specifieke probleemstelling een selectie uit deze statistieken te maken en voor de periode van dataverzameling ruim tijd uit te trekken. Geconstateerd kan echter worden dat meerdere initiatieven worden ontwikkeld om de geschetste ondoelmatige situatie te verbeteren. De onderlinge afstemming van statistieken en de toegankelijkheid worden verbeterd. Pogingen tot verbetering zijn niet alleen aan te treffen bij een overheidsinstantie als het CBS, doch in toeneemende mate ook bij semi-overheids en particuliere ondernemingen. Het meest breed in z'n optiek en het meest voor de 'modale' arbeidsmarktonderzoeker toegankelijk is hierbij de ontwikkeling van de Arbeidsrekeningen door het CBS. Toegesplitst op de problematiek onderwijs-arbeidsmarkt is echter het ROA - I See! informatie systeem veelbelovend voor de regionale onderzoeker.

Een belangrijke ontwikkeling is de mogelijke oprichting van een agentschap voor statistische databestanden. Doel hiervan is vooral de betere afstemming tussen dataconsumenten en -producenten waardoor de doelmatigheid en dienstverlening zou kunnen worden verbeterd. De beschreven sterke versnippering van de arbeidsmarktinformatie zou hiermee deels kunnen worden tegengegaan. Deze initiatieven bevinden zich echter momenteel nog in een voorbereidend stadium. Hierbij speelt vooral de beveili-

gingsproblematiek van CBS-gegevens een rol. Hoewel als 'bijproducten', de beschikbaarheid van CBS-microgegevens zou kunnen worden vergroot en (potentiële) gebruikers in een netwerk worden opgenomen, lijkt de realisering van zulk een agentschap nog ver. Vraag is zelfs of deze, gelet op de maatschappelijke randvoorwaarden, wel nastrevenswaardig is. Een vage belofte in de toekomst kan immers de hier en nu noodzakelijke inspanningen tot verbetering blokkeren.

Noten

- 1 Deze bijdrage is geschreven mede naar aanleiding van het lidmaatschap van de auteur van de werkgroep Voorbereidingsproject Statistisch Agentschap onder de hoede van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Hoewel de verantwoordelijkheid van de inhoud van deze bijdrage alleen bij de auteur berust, dankt hij de leden van de werkgroep en vooral drs. H. Senders, voor hun bijdrage aan het tweede deel van hoofdstuk 4. Hiernaast gaat speciale dank uit naar dr. A. de Grip van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA); drs. J. Thijssen en drs. C. Verhage van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dhr. P.J. Vriens, voorzitter stichting LISA; dr. E. Lensink afd. SGBO van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten; drs. M. Wegerif van het Centraal Bureau Arbeidsvoorziening en dhr. P. van der Hauw van het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf.
- 2 Uitdrukkelijk zij vermeldt dat deze bijdrage voortbouwt op eerdere publikaties en zonder deze, gelet op de complexiteit van het onderwerp, ook niet gerealiseerd had kunnen worden. Naast de vele andere in de literatuurlijst genoemde bronnen, bouwt deze bijdrage vooral voort op Huson & Meesters (1989) en De Grip (1991).

Literatuur

- AMSA (1992), *AMSA: Monitor voor de regionale en lokale arbeidsmarkt; Fase I*. Den Haag, VNG-SGBO.
- Arbeidsbureau (1991), *Arbeidsbureau doorzon; de regionale arbeidsvoorzieningsorganisatie in perspectief*. Rijswijk, CBA.
- Bastelaer, A. van (1991), *Differences in the measurement of employment in the labour force surveys in the European Community*. Heerlen, CBS; Department of statistics of employment and wages.
- Berendsen, H., A. de Grip, M.H. Wieling & E.J.T.A. Willems (1992), *Regionale arbeidsmarktinformatie naar opleiding en beroep; een verkenning vanuit het ROA-informatiesysteem onderwijs-arbeidsmarkt*. ROA-R-1992/2. Maastricht, ROA.
- CBS Meerjarenprogramma (1990), *De statistieken van het CBS: inhoud, samenhang en perspectieven*. Voorburg/Heerlen, Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Datacommissie (1989), *Voorstelonderzoek datafaciliteiten economie*. Rotterdam, Datacommissie werkgemeenschap algemene economie (ongepubliceerd).

- EBB (1990), *Enquête Beroepsbevolking*. Heerlen, Centraal Bureau voor de statistiek.
- Economist, The (1991), *The Good Statistics Guide*, 7 september.
- Gorter, D. & C.S. Wang (1990), 'Sociaal-demografische Rekeningen'. In: *Economisch Statistische Berichten*, 1 augustus, p. 708-711.
- Grip, A. de (1991), *Meer licht op de regionale arbeidsmarkt*. ROA-R-1991-4. Maastricht, Researchcentrum voor onderwijs en arbeidsmarkt.
- Huigen, R.D., H. van de Stadt & C. Zeelenberg (1988), 'Sociaal-Economische Rekeningen'. In: *Economisch Statistische Berichten*, 4 mei, p. 436-438.
- Huson, J.M. & M.J. Meesters (....), *Wegwijzer arbeidsmarktinformatie voor de provincie Zuid-Holland*. Leiden, Research voor Beleid.
- Laan, L. van der & H. Senders (1992), *Beveiliging van een standaard gegevensbestand van de Enquête Beroepsbevolking. Voorbereidingsstudie Wetenschappelijk Statistisch Agentschap*. Rapport III. Den Haag, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.
- Louter, P.J. & G.A. van der Knaap (1989), *Regionale Variaties in Economische Gezondheid in het Noorden*. Rotterdam, EGI-Erasmus Universiteit.
- OVG (1990), *Onderzoek Verplaatsingsgedrag 1990. Documentatie ten behoeve van tape-gebruikers*. Heerlen, Centraal Bureau voor de Statistiek.
- System (1991), 'Statistical Supplement no. 6'. In: *System Bulletin*, nr. 6, p. 9-12.
- Verhage, C.G. (1989), 'Schets van de ontwikkeling van arbeidsstatistieken in Nederland'. In: *Supplement bij de sociaal-economische Maandstatistiek 6*, p. 19-38.

In het volgende nummer van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* is een bijdrage opgenomen van Henk Jonckheere over regionale arbeidsmarktinformatie in Vlaanderen.